Art Studio
Małgorzata Paździora Sattler
05-805 Otrębusy, ul. Szczęśliwa 92B
NIP 5322140100
Tel: 608-499-502, e-mail: megcons@vp.pl

Dokumentacja badań stratygraficznych i oceny stanu zachowania wraz opracowaniem programów prac konserwatorskich ołtarza głównego (wraz z figurami bocznymi) z kościoła Św. Aleksego w Płocku Trzepowie, wpisanego do rejestru zabytków pod numerem 146/556/62 W, data wpisania: 30.03.1962 r. Ołtarz i organy wpisane do rejestru zabytków jako wyposażenie kościoła Decyzją Nr 137 z dnia 26 marca 1992 roku

AUTOR OPRACOWANIA: mgr Małgorzata Paździora Sattler
AUTOR DOKUMENTACJI FOTO: mgr Małgorzata Paździora Sattler

PROBOSZCZ
Parafii św. Aleksego
w Płocku Trzepowie
Ks. Grzegorz Mazurkiewicz

Parafia Rzymskokatolicka
św. Aleksego
09-402 Płock (Trzepowo)
ul. Krzywa 15 Tel.(...) 261 38 79
Diecezja Płocka

Za zgodność z oryginałem

Płock, dnia 15.02.2023

Trzepowo 2021

Dokumentacja chroniona prawem autorskim

Załącznik nr 1
do Decyzji nr 158/2022 z dnia 02.11.2022
Sygnatura BKZ.4120.1.376.2022.MM(6)

p.o. Miejskiego Konserwatora Zabytków
Ewa Maria Dobek

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1

II. SPIS TREŚCI

1. Dane ogólne.....str 3
2. Opis inwentaryzacyjny obiektu.....str 3
3. Stan zachowania I przyczyny zniszczeń..... str 4
4. Badania konserwatorskie-metodologia..... str 10
5. Wyniki badań..... .str 11
5.1. zestawienie miejsc pobrania próbek..... str 11
5.2. opis składu próbek I ich identyfikacja.....str 12
podsumowanie.....str 19
6. Wnioski.....str 21
7. Program prac konserwatorskich.....str 21
załączniki.....str 23

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1
-1-

1. DANE OGÓLNE

1. Czas powstania obiektu: XVII w
2. Materiał I technika: Ołtarz główny wykonano z drewna, polichromowany, złocony I srebrzony, mensa murowana
3. Właściciel: Parafia Rzymsko-Katolicka Płock Trzepowo
4. Inwestorem przedsięwzięcia jest Gmina Płock, Urząd Miasta Płocka, Stary Rynek 1 , 09-400 Płockich
5. Lokalizacja: Trzepowo
6. Studium projektu: dokumentacja niniejsza obejmuje badnia stratygraficzne, identyfikację pigmentów I spoiw I program prac konserwatorskich
7. Materiały wyjściowe: wizja lokalna
   pobranie próbek
   dokumentacja fotograficzna
   opracowanie konserwatorskie
8. Cel opracowania: Celem opracowania jest ustalenie I identyfikacja najstarszych warstw warstw malarskich ołtarza głównego, identyfikacja pigmentów I spoiw.
   Opracowanie I program prac konserwatorskich.

2. OPIS INWENTARYZACYJNY OBIEKTU

Kościół wybudowano na planie prostokąta. Budynek orientowany, drewniany, oszalowany deskami. Obiekt powstał w XV w. Korpus główny został przykryty dachem dwuspadowym, prezbiterium zakończone prostokątnie, kryte dachem trzyspadowym. Na wysokości połączenia korpusu głównego i prezbiterium znajduje się wieżyczka z sygnaturką, kryta dachem cebulastym zwieńczona krzyżem. Do północnej ściany prezbiterium przylega zakrystia na planie prostokąta, przykryta dachem pulpitowym. Kruchta na planie prostokąta pokryta daszkiem dwuspadowym. Do południowej ściany korpusu głównego dostawiono kaplicę zakończoną trójbocznie, przykrytą dachem wielospadowym. Wszystkie dachy kryte blachą.

Ołtarz główny umieszczony w prezbiterium kościoła, jest polichromowany ze złoceniami. Ołtarz główny wczesno barokowy z połowy XVII wieku o wymiarach 500 x 300 cm, jednoosiowy, jednokondygnacyjny, z mensą prostopadłościenną i prostokątnym retabulum ujętym kompozytowymi kolumnami o skręconych i oplecionych winoroślą trzonach, zwieńczonych pełnym belkowaniem i wazami płomienistymi. W środkowym polu w prostokątnej ramie krucyfiks, natomiast jako zasuwa widoczny jest obraz Św. Antoniego. * Uszaki ołtarza mają motywy małżowinowo – chrząstkowe, z widocznymi liśćmi akantu i główki putt. Zwieńczenie prostokątne ujęte pilastrami z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej i uszakami akantowymi, nakryte trójkątnym naczółkiem wciętym na środku. Polichromia w tonacji beżowej , dekoracje złocone. Po bokach ołtarza dwie rzeźby świętych. Po lewej rzeźba Św. Piotra, po prawej rzeźba Św. Pawła.

* Pierwotnie w środkowym polu w prostokątnej ramie umieszczony był krucyfiks, a jako zasuwa obraz przedstawiający św. Antoniego. Obecnie krucyfiks został zdemontowany, a w polu środkowym ołtarza umieszczony jest XIX - wieczny obraz przedstawiający św. Józefa z Dzieciątkiem.

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1

3. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Ołtarz zachowany w stosunkowo złym stanie.
Od odwrocia widoczne pochylenie konstrukcji belek nośnych ołtarza. Widoczne bardzo liczne ślady żerowania szkodników drewna, które należy zdezynfekować.
Cały ołtarz został wielokrotnie przemalowany od lica. Zarówno partie polichromii jak i złoceń. Widoczna obecnie brąza przykrywa partie złoceń i srebrzeń. Złocenia te są "zalane" i nie widać ich formy. Ilość warstw przemalowań jest tak duża, że zmienia odbiór estetyczny obiektu. Poprzez nawarstwienia zostało zatartych wiele szczegółów z rzeźbiarskich elementów wystroju obiektu

Fot. Stan zachowania odwrocia ołtarza

Fot. Widoczna konstrukcja odwrocia ołtarza

Fot. Widoczny stan zachowania ołtarza, porażenie przez drewnojady i oznaki ich dzialalności

I nieuczytelnione są formy rzeźbiarskie.

W odkrywkach, pod odkrytą obecnie warstwą gruntu, widoczne są oryginalne srebrzenia.,

W wielu miejscach uszkodzone są rzeźby np. brakuje palców u stóp. Polichromię w wielu miejscach przemalowywano bez uzupełnienia ubytków podłoża.

Gzymsy ołtarza były pospiesznie łatane bez zachowania miękkości formy właściwej dla baroku

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1

Zwieńczenie ołtarza z glorią zamontowane na suficie jest niekompletne.

Fot. Fragment odkrywki w partii polichromii

Widoczne są duże spękania zarówno w partii polichromii jak i złoceń zamalowane wtórnymi przemalowaniami.
Rzeźby – W partii karnacji rzeźb widoczne wtórne przemalowania bez gruntu. Brak wielu elementów np. palców u stopy

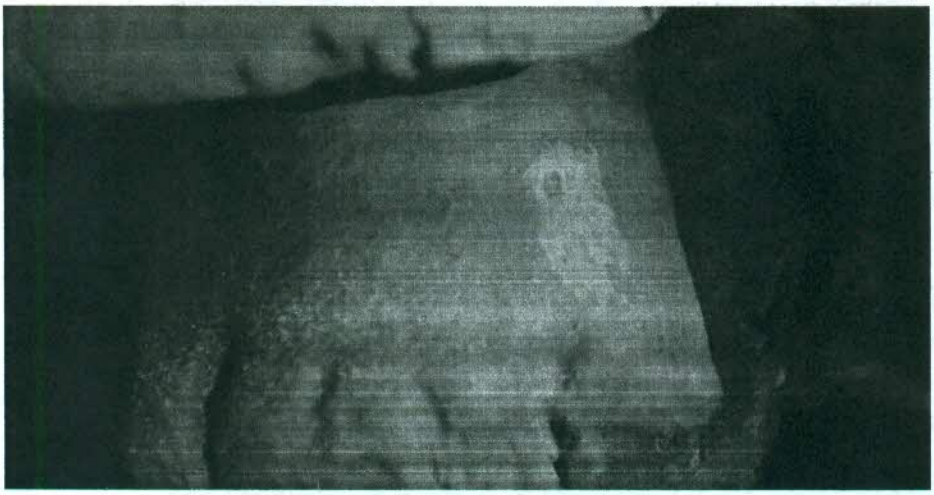

Fot. Odkrywka wykonana na stopie rzeźby. Widoczny brak palców stopy zamalowany w trakcie jednego z licznych remontów

Partie szat są oryginalnie polichromowane bez złoceń i srebrzeń, obecnie pomalowane wtórną farbą bez gruntu.

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1
-1-

CHRONOLOG.	WARSTWY	CHARAKTERYSTYKA WARSTWY
III	Wymalowanie wtórne	ciemna czerwień (pulment z resztkami pociemniałego srebra)
II	Biel wtórna	biel
II	Wtórna zaprawa	zaprawa
I	Warstwa błękitna	Błękit W warstwie błękitu (4) pod mikroskopem widoczne charakterystyczne szkliste cząstki jasnego błękitu odporne na działanie stężonych kwasów i zasad. Reakcja z KI wykazała obecność jonów Pb^{+2}. Wykryto smaltę (pigment szczególnie popularny w XVII/XVIII w) z bielą ołowiową
I	gruba biała zaprawa	zaprawa
I	drewno	Z warstwą kleju

WARSTWY
6
5
4
3
2
1

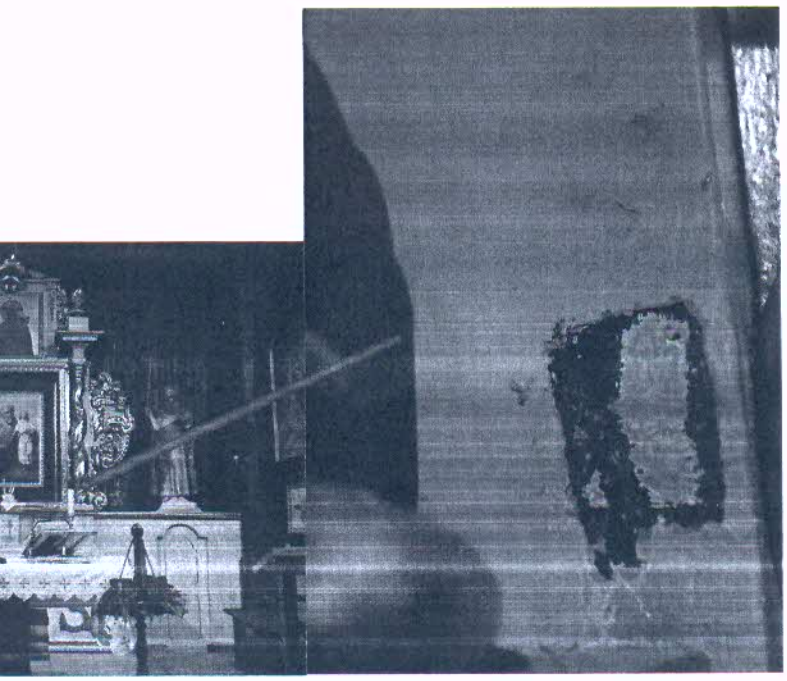

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1

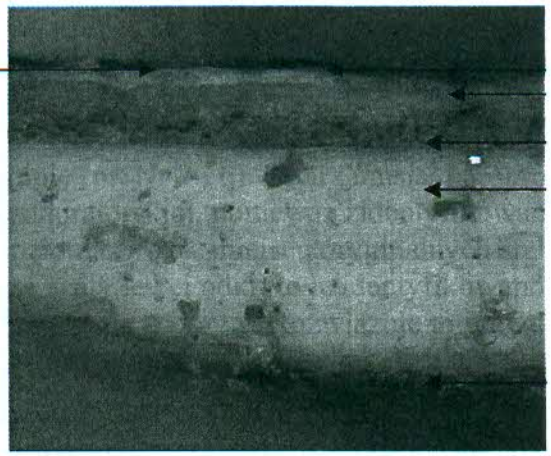

Stratygrafia:

1. ciemna czerwień (pulment z resztkami pociemniałego srebra)
2. biel
3. zaprawa
4. błękit
5. gruba biała zaprawa
6. drewno

W warstwie błękitu (4) pod mikroskopem widoczne charakterystyczne szkliste cząstki jasnego błękitu odporne na działanie stężonych kwasów i zasad.
Reakcja z KI wykazała obecność jonów Pb^{+2}.

Wykryto smaltę (pigment szczególnie popularny w XVII/XVIII w) z bielą ołowiową

Analiza spoiwa:

W warstwach przemalowań wykryto spoiwo olejne.
W warstwach najstarszych reakcja z roztworem ninhydryny na obecność białka dała wynik pozytywny. (nie można wykluczyć możliwości obecności cząstek zaprawy klejowej w próbce warstwy malarskiej)
Mogła być użyta technika tempery do wykonania polichromii ołtarza

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1
-1-

Podsumowanie:

W najstarszych warstwach na polichromii ołtarza, pochodzącym z XVII wieku zidentyfikowano smaltę i minię (pr. Nr 2 i 6). Ołtarz musiał parokrotnie być poddawany pracom odświeżającym i restauratorskim, ponieważ zidentyfikowano dwie warstwy wtórnych zapraw i złoceń metalem pozłotniczym w miejscu oryginalnych srebrzeń na pulmencie (pr. Nr 5). natomiast w partii błękitu szaty lewej odkryto i zidentyfikowano błękit pruski (pr.nr 3) bezpośrednio na drewnie bez użycia zaprawy. Rozwiązuje to prawdopodobnie sprawę ogólnego datowania rzeźb na najwcześniej XVIII wiek. Gdyż błękit pruski wynaleziono w 1709 r

Obecnie w partiach złoceń ołtarza widoczny jest użyty metal pozłotniczy. W partiach tych zidentyfikowano pod złoceniami dwie warstwy wtórnych zapraw i aluminium jako srebrzenie. Pod dwiema wtórnymi warstwami zapraw i złoceń zachowało się oryginalne srebrzenie na pulmencie. Srebrzenie to było pokryte złocistym laserunkiem, mając imitować złocenie złotem prawdziwym.
W jednej z odkrywek zauważono pod warstwami wtórnymi i pierwszą odkrytą, nadpalone i osmolone drewno. Jest to zapewne pamiątka po większym pożarze, który osmolił ołtarz.
W partiach karnacji rzeźb i występuje biel ołowiowa I pigmenty żelazowe.

Fot. Polichromia ołtarza

Ołtarz datowany jest na XVII wiek co potwierdza użycie smalty jako oryginalnej polichromii ołtarza. Smaltę stosowano do XVII wieku. Zagadkowa wydaje się identyfikacja błękitu pruskiego na rzeźbie św. Piotra.
(błękit pruski wynaleziono w 1709 a powszechnie stosowany był w malarstwie w XIX wieku.
Być może rzeźby powstały później i w późniejszych latach dostawiono je na ołtarz. Możliwe również, że rzeźby w trakcie remontu były wyczyszczone do czystego drewna i położono nowe polichromie bez użycia zaprawy. Obiekt był parokrotnie remontowany

Fot. Rzeźba Św. Piotra

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1

I przemalowany, niestety nie można ustalić datowania tych remontów.

W rzeźbie św. Pawła zidentyfikowano minię, która nie jest pigmentem datującym. Potwierdzenie i ustalenie datowania rzeźb wymagałoby głębszych i bardziej wnikliwych badań.

Fot. Rzeźba Św. Pawła

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1
-1-

6 . WNIOSKI

6.1.1. Rezultaty przeprowadzonych badań

Celem badań była próba określenia charakteru, stanu zachowania i zakresu występowania pierwotnych warstw malarskich ołtarza, ustalenie chronologii wszystkich późniejszych nawarstwień i przemalowań oraz sformułowanie wytycznych konserwatorskich do planowanych prac remontowych.

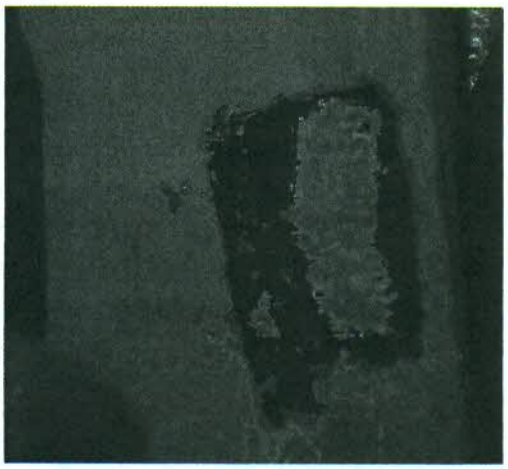

Fot. Odkrywki na polichromii

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że kolorystyka ołtarza przedstawiała się następująco:
Ołtarz był bardzo bogato zdobiony w laserowane na złoto srebrzenia
Polichromia ołtarza głównego została przedstawiona w błękicie (być może marmuryzacji) Warstwa ta zachowała się w dobrym stanie.
Wykonując odkrywki stratygraficzne udawało się podczas usuwania przemalowań odsłaniać większe fragmenty uzyskując bardzo ładną I interesującą powierzchnię. Jednak w niewielu miejscach zachowała się oryginalna polichromia. Po wykonaniu wielu odkrywek partie błękitu znaleziono tylko w jednym miejscu.
W badaniach pigmentów ołtarza zidentyfikowano smaltę. Obecnie polichromia ołtarza zamalowana jest na beżowo.
W odkrywkach złoceń zidentyfikowano podkłady czerwonego pulmentu pod srebrzenia na poler. W każdej wykonanej odkrywce widoczne są zachowane srebrzenia na poler.
Duże rzeźby są w całości polichromowane, bez złoceń. W partii twarzy, stóp i dłoni widoczny jest kolor karnacyjny.
Na podstawie uzyskanych wyników badań można pokusić się o wnioski, że właściwe byłoby odtworzenie polichromii ołtarza, zgodnie z założeniami autora w tonacji błękitnej ze srebrzeniami laserowanymi na złoto. Zaleca się również usunięcie wtórnych nawarstwień z rzeźb i przywrócenie im wyglądu zgodnie z pierwotnymi założeniami i zgodnie z wynikami badań.

7. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

7.1. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH OŁTARZA GŁÓWNEGO

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Szczegółowa dokumentacja fotograficzna każdego etapu prac.
2. Stwierdzenie stanu zachowania poszczególnych elementów.
3. Wstępne usunięcie zabrudzeń powierzchniowych.

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1

4. Przewiezienie elementów snycerki do pracowni.
5. dezynfekcja od odwrocia - Hylotox Q firmy ALTAX, lub Anti insekt Multi GS (szczelne zakrycie calego ołtarza na okres ok 3 tygodni w celu przesycenia struktury drewna oparami preparatu) lub fumigacja ołtarza.
6. Usunięcie z powierzchni wtórnych warstw malarskich, mechanicznie za pomocą, skalpeli i waty stalowej lub chemicznie po wykonaniu prób i wybraniu metody najlepszej dla oryginalnej tkanki historycznej.
7. Wymiana zdegradowanych elementów - uzupełnienie brakujących elementów, drewnem sezonowanym o podobnych właściwościach.
8. W partiach osłabienia struktury drewna impregnacja poprzez smarowanie powierzchni lub wstrzykiwanie w otwory po drewnojadach preparatu o coraz większym stężeniu np. Roztwór Paraloidu B 72 o stężeniu 5%, 10%, 15%.
9. Wykonanie stolarskich napraw konstrukcji drewnianej.
10. Sklejanie elementów drewnianych i uzupełnianie ubytków podłoża drewnianego (Polioctan Vinylu lub Racol)
11. Rekonstrukcja brakujących elementów snycerki drewnem o podobnych właściwościach do oryginalnego, uzupełnienie większych ubytków drewna klejem Racol z pyłem drzewnym, uzupełnienie drobnych ubytków drewna kitem do drewna Tikkurila.
12. Uzupełnienie ubytków polichromii kitem Tikkurila, opracowanie powierzchni.
13. Izolacja kitów – przeklejenie klejem kostnym.
14. Przygotowanie powierzchni pod złocenia, przeklejenie powierzchni, nałożenie zapraw kredowo-klejowych.
15. Opracowanie powierzchni pod złocenia i pod polichromię.
16. Położenie kilku warstw pulmentu pod złocenia na poler.
17. Wykonanie złoceń w technice na poler złotem płatkowym.
18. Wykonanie szelakowej izolacji powierzchni pod złocenia na mat.
19. Pokrycie mikstionem powierzchni pod srebrzenia na mat.
20. Wykonanie srebrzeń w technice na mat złotem płatkowym.
21. Zabezpieczenie powierzchni złoceń na mat roztworem szelaku w alkoholu.
22. Wykonanie zabezpieczeń na srebrze złotym szelakiem w alkoholu.
23. Ustalenie kolorystyki polichromii ołtarza. Punktowanie ubytków polichromii farbami konserwatorskimi Maimeri. Technika dostosowana do charakteru polichromii.
24. Zabezpieczenie powierzchni polichromii ołtarza werniksem końcowym Maimeri
24. Izolacja polichromii żelem z woskiem Starwax.
25. Przewiezienie i montowanie elementów w kościele
26. Przekazanie dokumentacji konserwatorskiej i fotograficznej
27. Obrazy są malowane współcześnie i wydają się być w dobrym stanie. Zaleca się dokonanie przeglądu ,wykonanie niezbędnych dla zastanego stanu czynności przez osobę z uprawnieniami i doświadczeniem przy pracy w konserwacji obrazów na płótnie i na drewnie.

Art Studio
Małgorzata Paździora Sattler
05-805 Otrębusy, ul. Pszczelińska 92B
NIP: 534-103-02-00
Tel: 608-499-502, e-mail: megcons@vp.pl

ZAŁĄCZNIKI – dokumentacja badawcza wykonała Barbara Holewińska ASP Kraków

Kraków, 24. 10. 2015

Kraków, 02.02.2022

Kościół w Trzepowie - ołtarz.
Badania laboratoryjne próbek warstw malarskich.

Do badań otrzymano próbki warstw malarskich pobrane z elementów ołtarza. Próbki poddano badaniom stratygraficzno-mikroskopowym w celu określenia kolejności nawarstwień (mikroskop USB Levenhuk DTX 90, powiększenia 50 – 200 x) Identyfikację pigmentów przeprowadzono metodą mikroskopową oraz mikrochemiczną, przy pomocy reakcji charakterystycznych dla poszczególnych kationów.

Próbka nr 1. karnacja.

////////////////A

B

Fot. A:

1. warstwa beżowa
2. biel
3. róż
4. warstwa biała
5. cienka warstwa bieli
6. biel (zaprawa?)

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1
-1-

7. drewno z warstwą kleju

Fot. B: inny fragment - pod warstwą bieli (6) widoczne dwie warstwy różowe (7, 8) na zaprawie (9)
W warstwach różowych wykryto biel ołowiową z domieszkami czerwieni żelazowej i minii.

Próbka nr 2. szata czerwona, rzeźba prawa

Na drewnie widoczna warstwa czerwieni oraz brązowe przemalowanie na grubej, białej zaprawie

Warstwa czerwieni odbarwia się całkowicie w HCl. Reakcja z KI oraz reakcja mikrokrystaliczna z octanem miedzi i KNO_2 wykazała obecność jonów Pb^{+2}.

Wykryto minię.

Próbka nr 3. szata niebiesko zielona , rzeźba prawa

Pod mikroskopem widoczna niebieskozielona warstwa malarska na drewnie. Błękit reaguje z NaOH w sposób charakterystyczny dla błękitu pruskiego: powstaje żółtobrązowy $Fe(OH)_3$. Po dodaniu HCl powraca niebieskie zabarwienie.
Reakcja z KI oraz reakcja mikrokrystaliczna z octanem miedzi i KNO_2 wykazała obecność jonów Pb^{+2}.

Wykryto błękit pruski z domieszką bieli ołowiowej

Próbka nr 5. srebro.

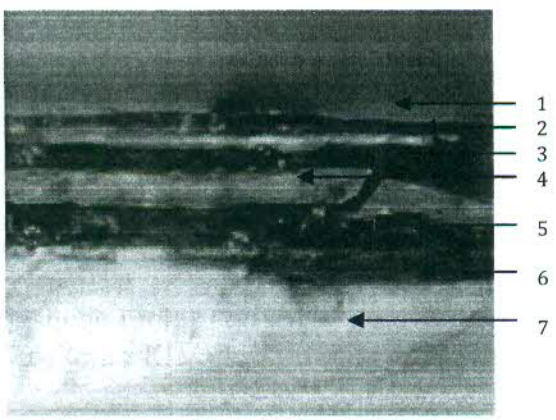

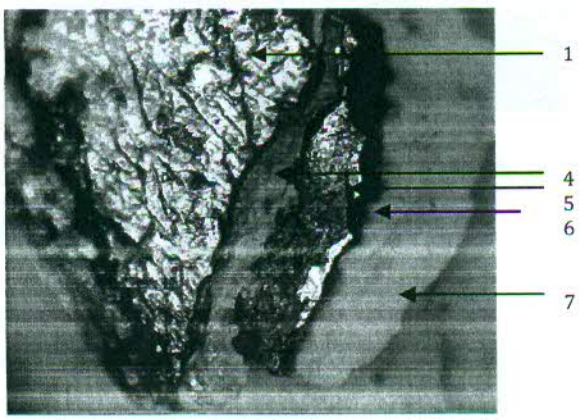

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1
-1-

Stratygrafia:

1. złocenie na mikstonie
2. cienka biała warstwa podkładowa
3. złocenie na mikstionie
4. zaprawa
5. srebro z laserunkiem złocistym
6. pulment
7. zaprawa

Warstwy złoceń (1, 3) rozpuszczają się w HNO_3. Reakcja mikrokrystaliczna z $(NH_4)[Hg(CNS)_4]$ na obecność jonów Cu^{+2} dała wynik pozytywny - wykryto metal pozłotniczy

W najstarszej warstwie na zaprawie wykryto laserowane srebro na pulmencie.

Próbka nr 6. błękit

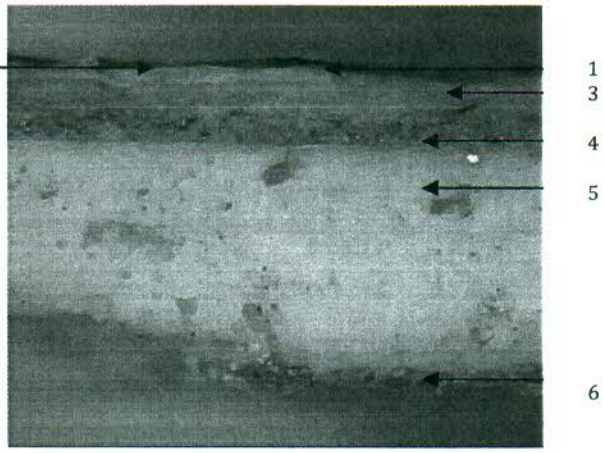

Stratygrafia:

7. ciemna czerwień (pulment z resztkami pociemniałego srebra)
8. biel
9. zaprawa
10. błękit
11. gruba biała zaprawa
12. drewno

W warstwie błękitu (4) pod mikroskopem widoczne charakterystyczne szkliste cząstki jasnego błękitu odporne na działanie stężonych kwasów i zasad.
Reakcja z KI wykazała obecność jonów Pb^{+2}.

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1
-1-

Wykryto smaltę (pigment szczególnie popularny w XVII/XVIII w) z bielą ołowiową

Analiza spoiwa:

W warstwach przemalowań wykryto spoiwo olejne.
W warstwach najstarszych reakcja z roztworem ninhydryny na obecność białka dała wynik pozytywny. (nie można wykluczyć możliwości obecności cząstek zaprawy klejowej w próbce warstwy malarskiej)

PRACOWNIA BADAŃ
LABORATORYJNO-KONSERWATORSKICH
mgr Barbara Sowa-Holewińska
30-102 Kraków, ul. Syrokomli 17/10
tel. 605 454 639

URZĄD MIASTA PŁOCKA
Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków
09-400 Płock, Stary Rynek 1
-1-